

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Jezus gaat vertellen, maar waarom?	8
3	De zaaier	13
4	Het onkruid	20
5	Klein	27
6	De betrouwbare dienaar	35
7	De tien meisjes	42
8	De talenten	49
9	De liefdadige vijand	60
10	Een kwijt schaap en miljoenenfraude	68
11	Nog een verloren schaap	83
12	De verloren munt	89
13	Een vader had twee zonen	95
14	De onrechtvaardige rentmeester	108
15	De rijke man en Lazarus	114
16	De uitnodiging voor het feestmaal	124
17	Conclusies	130
	Index van besproken teksten	134

1. Inleiding

Jezus heeft tijdens zijn leven op aarde enkele tientallen gelijkenissen verteld. Sommige daarvan waren speciaal voor zijn leerlingen bedoeld, andere voor de belangstellende menigte en weer andere voor zijn tegenstanders. In al die verhalen was hij er op uit zijn luisteraars uit te nodigen om Gods bedoelingen beter te leren kennen.

In dit boek bespreek ik een aantal van die gelijkenissen. Daarmee ontstaat een mooi beeld van het onderwijs dat Jezus in deze verhalen geeft. Een aantal thema's komt steeds terug en dat is op zich al veelzeggend. Maar wat vooral opvalt is de sterke bewogenheid van Jezus met al die verschillende mensen die naar hem luisteren.

Het zijn allemaal aparte verhalen, die heel goed afzonderlijk te lezen zijn. Ik verwacht dat dit al heel wat verrassende inzichten oplevert. Maar als je het geheel overziet, wordt het helemaal indrukwekkend, want de lessen van Jezus blijken op een sublieme manier met elkaar samen te hangen.

Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met een korte conclusie, die samenvat waar het in die gelijkenis om draait. Achterin het boek heb ik alle conclusies in een apart hoofdstuk onder elkaar gezet. Dat geeft in kort bestek een mooie dwarsdoorsnee van het onderwijs dat Jezus in zijn gelijkenissen geeft.

Ben je klaar voor een boeiende ontdekkingsreis in de liefdevolle en diepzinnige verhalen van Jezus?

2. Jezus gaat vertellen, maar waarom?

Het allereerste dat ik zou willen weten, is waarom Jezus gelijkenissen vertelt, en hoe we die verhalen kunnen gaan begrijpen. Gelukkig komt de bijbeltekst ons daarbij te hulp. Want bij de eerste gelijkenissen die Jezus vertelt, verklaart hij ook meteen waarom hij zulke verhalen vertelt, en geeft hij ook nog eens uitleg over zijn eerste gelijkenissen. Dat is dus een ideale start voor ons, als wij ons in zijn verhalen willen verdiepen.

Maar om te beginnen staan we even stil bij het moment dat Jezus besluit om op deze manier onderwijs te gaan geven aan de mensen.

Matteüs 13:1-3

1 Die dag verliet Jezus het huis en ging aan de oever van het meer zitten. 2 Er kwam een grote mensenmassa om hem heen staan, en daarom ging hij in een boot zitten, terwijl de menigte op de oever bleef. 3 Hij sprak hen uitvoerig toe en vertelde gelijkenissen.

In de aanloop naar de eerste gelijkenissen die Jezus gaat vertellen, doet hij een aantal dingen waaruit blijkt dat hij heel planmatig te werk gaat bij deze nieuwe activiteit. Om te beginnen verlaat hij het huis waar allerlei mensen hem komen opzoeken en waar hij met hen spreekt. Aan de oever van het meer is veel meer ruimte. Daar kunnen veel mensen tegelijk naar hem luisteren. Dat vindt hij blijkbaar belangrijk. En daar gaat hij in een boot zitten, vlak bij de oever. Op het water klinken geluiden heel goed door en daar maakt Jezus gebruik van. Op die manier draagt zijn stem veel verder en kan iedereen hem goed horen. Hij doet er dus alle mogelijke moeite voor dat veel mensen hem kunnen horen.

Door zo met veel zorg een geschikte plaats uit te zoeken, laat Jezus zien dat hij heel bewust onderwijs gaat geven aan de menigte. En tenslotte staat er dan ook nog dat hij hen *uitvoerig* toespreekt. Hij zoekt een goede plek, zorgt ervoor dat hij goed gehoord kan worden en neemt dan uitgebreid de tijd om gelijkenissen te gaan vertellen. Het vertellen van gelijkenissen vindt hij dus erg belangrijk.

Toch zal hij even later zeggen dat de mensen het niet begrijpen. Dat lijkt dan weer heel tegenstrijdig: doet Jezus zoveel moeite voor iets dat zinloos is? Daar gaan we eerst over nadenken, voordat we naar de gelijkenissen zelf gaan luisteren. We beginnen te lezen bij de aansporing die Jezus zijn luisteraars meegeeft direct na het vertellen van zijn eerste gelijkenis.

Matteüs 13:9-15

9 Laat wie oren heeft goed luisteren! 10 De leerlingen kwamen naar hem toe en vroegen: 'Waarom spreekt u in gelijkenissen tot hen?' 11 Hij antwoordde: Jullie mogen de geheimen van het koninkrijk van de hemel kennen, hun is dat niet gegeven. 12 Want wie heeft zal nog meer krijgen, en het zal overvloedig zijn; maar wie niets heeft zal zelfs het laatste worden ontnomen. 13 Dit is de reden waarom ik in gelijkenissen tot hen spreek: omdat zij ziende blind en horende doof zijn en niets begrijpen. 14 In hen komt deze profetie van Jesaja tot vervulling: Jullie zullen goed luisteren maar niets begrijpen, en jullie zullen goed kijken maar geen inzicht hebben. 15 Want het hart van dit volk is afgestompt, hun oren zijn doof en hun ogen houden zij gesloten. Met hun ogen willen ze niets zien, met hun oren niets horen, met hun hart niets begrijpen. Want anders zouden ze tot inkeer komen en zou ik hen genezen.'

In vers 9 lezen we dat Jezus verwacht dat de mensen moeite doen om de boodschap van het koninkrijk te begrijpen. Hij geeft geen eenvoudige instapcursus, maar vraagt van de

luisteraar een inspanning. Maar wat is dat voor een wonderlijke opmerking dat mensen die oren hebben goed moeten luisteren? Oren hebben we toch allemaal? Wat bedoelt Jezus daarmee? Dat gaat hij uitleggen in het volgende tekstgedeelte, dat misschien op het eerste gezicht een beetje raadselachtig lijkt. De tekst van vers 11, bijvoorbeeld: de een mag het koninkrijk kennen, de ander niet. Dat lijkt wel op willekeur van God, alsof het een kwestie van toeval is. Maar we zullen zien dat het niet gaat om toeval, maar om de wil van de mens zelf.

Op veel plaatsen in het evangelie blijkt dat mensen niet naar Jezus toe komen voor het koninkrijk van God, dat hij hen wil aanbieden, maar voor het spektakel of voor iets waar ze zelf behoefte aan hebben. En bovendien hebben ze vaak al hun eigen voorstelling van wat de Messias zou moeten doen en daardoor staan ze niet meer echt open voor de boodschap van Jezus. De leerlingen hebben zich echter met hart en ziel overgegeven. Ze willen de Heer volgen, ook al snappen ze niet alles en al gaat het wel eens mis. Maar hun wil is op hem gericht. Dat is het begin van het koninkrijk: het verlangen naar God zelf en niet primair naar wat hij geeft. Dat is de betekenis van de uitspraak van Jezus dat het hun is *gegeven*. Want alleen aan wie zijn hart opent, kan God iets geven, zoals we straks al meteen in de eerste gelijkenis zullen gaan zien. Dat is dus geen kwestie van willekeur, maar van bereidheid om te ontvangen wat God wil geven. Met een citaat van Jesaja gaat Jezus dat dan helemaal duidelijk maken.

Jezus spreekt in vergelijkingen, zegt hij, omdat mensen wel zien en horen, maar niet begrijpen. Ofwel: ze luisteren wel met hun oren, maar niet met hun hart. En hun ogen zien Jezus en de wonderen die hij doet, maar ze zien niet in wie hij is en waarom hij dat doet. En dat komt, zegt Jezus dan heel duidelijk, omdat ze niet *willen* horen en niet *willen* zien. Dat mensen niet begrijpen wat Jezus wil zeggen over

het koninkrijk heeft dus niet te maken met willekeur van God maar met de wil van de mensen zelf.

Hoe dat bij mensen werkt, is heel mooi te zien aan een instructiefilmpje dat ik een keer heb gezien tijdens een training voor managers. Aan de aanwezigen wordt van tevoren gevraagd goed op te letten hoe vaak in het filmpje een pakketje wordt doorgegeven. Als de film begint, zie je een groep mensen die willekeurig door elkaar heen lopen, en elkaar dat pakketje doorgeven. Als kijker zit je dan op te letten en te tellen hoe vaak dat gebeurt. Maar na afloop wordt aan de kijkers niet gevraagd naar het aantal keren dat het pakket van eigenaar is verwisseld, maar of ze ook een aap hebben gezien! Dat leidt tot grote hilariteit: 'natuurlijk niet!' Dan wordt het filmpje opnieuw afgespeeld, en ziet iedereen tot zijn verwondering dat er tussen al die mensen ook heel duidelijk iemand in een apenpak rondloopt. En niemand van de aanwezigen heeft dat in eerste instantie gezien! De les is duidelijk: we zien vooral wat we willen zien, en kunnen daardoor andere dingen niet zien. Kort gezegd: onze focus bepaalt wat we wel en niet zien.

Jezus weet dat natuurlijk ook. Daarom zegt hij (met de profeet Jesaja) dat de menigte ziende blind en horende doof is. Dat lijkt een hard woord, maar dat gaat dus over een beperking die mensen zelf veroorzaken. Blijkbaar hebben de mensen voor zichzelf al zo'n beeld gevormd van het koninkrijk van God, dat ze niet meer ontvankelijk zijn voor de afwijkende boodschap die Jezus daarover te vertellen heeft. Hun focus wordt bepaald door hun eigen verwachtingen en daardoor staan ze niet open voor zijn boodschap. Hij kan dus zijn hart niet met hen delen, omdat ze daar geen oor voor hebben. Jezus spreekt daarom niet rechtstreeks met hen over het koninkrijk, omdat ze het niet zullen begrijpen. Of ze zullen het verkeerd begrijpen en hem dan met geweld koning willen maken (Joh. 6:15). En dat is al helemaal niet de bedoeling van Jezus.

Daarom geeft hij hen verhalen mee over het koninkrijk, zodat ze daar later nog eens over kunnen doordenken, en *tot inkeer komen*. Hij vertelt gelijkenissen als een vorm van ‘uitgesteld onderwijs’, onderwijs dat misschien pas later effect zal hebben.

Eigenlijk bedekt hij dus zijn bedoelingen juist om mensen de ogen te openen! Hij zet de mensen aan het werk om een bepaalde waarheid te ontdekken in het verhaal, en die waarheid dwingt de luisteraar dan ook tot een keuze.

Conclusie

Jezus gebruikt gelijkenissen omdat hij verwacht verkeerd begrepen te worden en hij de luisteraars toch iets wil meegeven. Gelijkenissen zijn een vorm van uitgesteld onderwijs: de luisteraar moet er over nadenken en komt misschien pas later tot inzicht.

3. De zaaier

We hebben gezien dat Jezus veel moeite doet om mensen te bereiken die hem in eerste instantie niet eens begrijpen. Maar tegelijk zegt hij niet gewoon tegen de mensen wat hij bedoelt, maar neemt hij als het ware een omweg, en gaat hij verhalen vertellen. En wat het dan nog onbegrijpelijker maakt, is dat die verhalen eenvoudige beschrijvingen zijn van gewone gebeurtenissen, zonder verdere toelichting of uitleg voor de luisteraars. Gelukkig geeft hij van zijn eerste gelijkenissen later wel uitleg aan zijn leerlingen, zodat wij daar ook iets van kunnen leren. Maar in feite geeft hij aan de luisteraars alleen maar een korte beschrijving van een alledaagse situatie, en moeten ze zelf maar zien wat ze er verder mee doen.

Wij zijn in het algemeen met al die verhalen vertrouwd geraakt, en we hebben er waarschijnlijk ook al heel vaak een uitleg bij gehoord. Daarom beseffen we misschien niet meer hoe apart het eigenlijk is dat Jezus onderwijs geeft door een heel gewoon verhaal te vertellen, zonder het uit te leggen. Maar misschien helpt het om eens een vergelijkbare hedendaagse gelijkenis te lezen. Ik heb hier een voorbeeld voor je opgeschreven:

Er was eens een uitzending op de televisie. Iemand zat er naar te kijken, maar hij was zo moe van zijn werk dat hij erbij in slaap viel. Iemand anders kon zich niet concentreren op de uitzending en begon tussen een paar zenders heen en weer te zappen. Weer een ander besloot om eerst nog even koffie te gaan maken, en miste daardoor een groot deel van de uitzending. Nog weer een ander bleef rustig op de bank zitten en bekeek de hele uitzending.

Deze ‘gelijkenis’ heeft echt wel iets van het soort verhalen dat Jezus vertelde. Zo eenvoudig en zo ‘kaal’ waren veel van

zijn gelijkenissen ook. Je kan er als luisteraar wel van alles bij bedenken, maar het verhaal zelf komt zonder uitleg naar je toe. Misschien helpt dat om de eerste gelijkenis van Jezus ook weer even heel puur te lezen, als het simpele verhaal dat het van zichzelf is, zonder alle dingen die wij er in de loop van de jaren intussen zelf bij bedacht of over gehoord hebben:

Matteüs 13:3-9

Iemand ging eens naar zijn land om te zaaïen. 4 Tijdens het zaaïen viel een deel van het zaad op de weg, en er kwamen vogels die het opaten. 5 Een ander deel viel op rotsachtige grond, waar maar weinig aarde was, en het schoot meteen op omdat het niet diep in de grond kon doordringen. 6 Toen de zon opkwam verschroefde het, en omdat het geen wortel had droogde het uit. 7 Weer een ander deel viel tussen de distels, en toen die opschoten verstikten ze het zaaigoed. 8 Maar er viel ook wat zaad in goede grond, en dat bracht vrucht voort, deels honderdvoudig, deels zestigvoudig, deels dertigvoudig.

Het verhaal dat Jezus hier vertelt, gaat over iets heel gewoons. Hij vertelt de mensen iets dat ze ieder jaar zien gebeuren, het proces van het zaaïen op een akker. En dat doet hij zonder toelichting, zonder moraal, en zonder verdere uitleg. De luisteraars zullen dus moeite moeten doen om te begrijpen wat Jezus met dat verhaal wil zeggen en of dat ook iets met hen zelf te maken heeft. Ze zullen zich gaan afvragen: 'Waarom vertelt hij dit? Wat heeft dit met mij te maken?' en meer van dat soort vragen.

Voor ons, als lezers in deze tijd, komt daar nog een complicatie bij. Het verhaal is namelijk nogal gedateerd: de beelden die Jezus gebruikt zijn van die tijd. Voordat wij aan een uitleg van het verhaal toekomen, hebben we eerst wat meer kennis nodig van de situatie die Jezus schetst.

Zo lijkt het ons nu vreemd dat iemand op de weg, op een rotsige bodem, of tussen de distels zaait. Wij zijn immers gewend aan grote egale akkers die met machines bewerkt worden en bij wijze van spreken doorlopen tot de horizon. We kunnen ons dus moeilijk voorstellen dat het zaad bij het zaaien dan ook buiten de eigenlijke akker gestrooid wordt op wegen en rotsen. Maar in die tijd was alles veel kleinschaliger. De veldjes waren kleiner, met een afwisseling van meer en minder vruchtbare grond, met tussendoor een platgetreden paadje ('weg') waar het zaad niet kon kiemen, enz. Dat het zaad niet altijd goed terechtkomt, is voor die tijd dus een heel gewoon beeld. En voor de luisteraar van toen is het volkomen logisch dat er ook zaad valt op onvruchtbare plaatsen.

De beelden van de gelijkenis zijn dus heel herkenbaar. Maar dat geldt niet voor de betekenis van het verhaal. Op verzoek van zijn leerlingen legt Jezus hen daarom de gelijkenis uit:

Matteüs 13:18-23

18 Hoor en begrijp dan nu de gelijkenis van de zaaier: 19 bij ieder die het woord van het koninkrijk hoort maar het niet begrijpt, komt hij die het kwaad zelf is en rooft wat hun in het hart is gezaaid; bij hen is op de weg gezaaid. 20 Het zaad dat op rotsachtige grond is gezaaid, dat zijn zij die het woord horen en het meteen met vreugde in zich opnemen. 21 Het schiet echter geen wortel in hen, oppervlakkig als ze zijn. Worden ze vanwege het woord beproefd of vervolgd, dan houden ze geen ogenblik stand. 22 Het zaad dat tussen de distels is gezaaid, dat zijn zij die het woord horen, maar bij wie de zorg om het dagelijkse bestaan en de verleiding van de rijkdom het woord verstikken, zodat het zonder vrucht blijft. 23 Het zaad dat in goede grond is gezaaid, dat zijn zij die het woord horen en begrijpen. Zij dragen dan ook rijkelijk vrucht, deels honderdvoudig, deels zestigvoudig, deels dertigvoudig.